

DPR – 602-01/07-04
Zagreb, 26. siječnja 2007.

MINISTARSTVO ZDRAVSTVA I SOCIJALNE SKRBI
dr.sc. Neven Ljubičić
ministar

PREDMET: Program zdravstvenog odgoja
– *Preporuka, dostavlja se*

Poštovani gospodine ministre,

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa zatražilo je od Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi suglasnost za predložene programe zdravstvenog odgoja i obrazovanja (za osnovnu školu - program Udruge Grozd; za srednje trogodišnje i četverogodišnje škole – program Udruge Grozd i Foruma za slobodu odgoja). Ovi programi su Uredu pravobraniteljice za djecu, na opetovano traženje, dostavljeni tek 12. siječnja 2007.

Kako Ured pravobraniteljice za djecu pridaje veliku važnost zdravstvenom odgoju djece, posebno u dijelu koji se odnosi na ljudsku spolnost, u razvojnom, zdravstvenom, preventivnom i odgojno-obrazovnom smislu, želimo Vam i ovim putem iznijeti stajalište Ureda pravobraniteljice za djecu.

Ured pravobraniteljice za djecu smatra kako je nužno da svaki program kroz koji se djeca podučavaju o zdravlju, a posebno o spolnosti, treba biti u skladu sa standardima **poštovanja zaštite ljudskih prava, ravnopravnosti spolova i suzbijanja svih vrsta diskriminacije i homofobije**. Kriteriji koje bi dobar program trebao zadovoljiti, a koji se odnose na procesne i sadržajne ishode su: **razvijanje odgovornosti** prema sebi i drugima, **kritička procjena** ponuđenih sadržaja, **moгуćnost izbora, osiguravanje podrške u krizama** psihoseksualnog razvoja te respektiranje **spoznajne, emocionalne i ponašajne razine** pristupa zdravstvenoj edukaciji (u više navrata javno izricano od strane Ureda).

U odnosu na ove tri sastavnice zdravstvene edukacije, njezin ishod trebala bi biti usvojena znanja i vještine zaštite od spolno prenosivih bolesti i trudnoće, mogućnost iskazivanja stava i kritičkog procjenjivanja, svjesnost osjećaja i potreba vezanih uz vlastitu spolnost, te odgovorno i sigurno ponašanje prema sebi i drugome.

Za Ured pravobraniteljice za djecu od iznimne je važnosti da informacija koju će djeca dobiti putem programa zdravstvenog odgoja bude **točna, znanstveno utemeljena**, predstavljena **interdisciplinarno** te da bude **u skladu s Konvencijom** o pravima djeteta i zakonima RH.

Program bi trebao biti jasan i potpun u pogledu planiranih sadržaja. S obzirom na značaj interaktivnog, iskustvenog i aktivnog učenja, očekuje se da **voditelji budu osposobljeni** za

razumijevanje i prepoznavanje sadržajne i procesne razine odnosa, usmjereni k stjecanju znanja i vještina iz područja medijacije i komunikacije. Voditelji/ nastavnici/ razrednici trebali bi biti spremni odgovarajuće reagirati u situacijama «otvaranja» osobnih priča učenika te poznavati principe rada u grupi i, na kraju, biti visoko motivirani za takav pristup.

Teme bi trebale biti obrađene **činjenično, nepristrano i neutralno**, uz spremnost na otvaranje dijaloga s djecom i otvaranje prostora za **različita mišljenja i stajališta**.

Od izuzetne je važnosti da se koncepcija programa temelji na poznavanju, razumijevanju i uvažavanju osobitosti pojedine razvojne dobi djeteta koje treba biti **subjekt** u procesu zdravstvenog odgoja.

Programom treba biti predviđena **supervizija te vanjska i unutarnja evaluacija** koja će biti ishodište dorada i promjena programa.

Mišljenja smo da **mladi** trebaju biti **aktivno uključeni** u planiranje, implementiranje i evaluiranje programa, što je zaključak i Međunarodne konferencija o populaciji i razvoju, (Kairo, 1994).

Naše primjedbe i ponovno iskazivanje standarda uvažavanja najboljih interesa djece, odnose se primarno na dio programa koji se odnosi na edukaciju o ljudskoj spolnosti.

Mišljenja smo da:

1. način uvođenja programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja u škole i njihova izvođenja ne odgovaraju općim kriterijima prava i interesa djece,
2. ponuđeni programi nisu jasni u obrazloženju i planiranju kadrovskih uvjeta i evaluacije
3. Program zdravstvenog odgoja i obrazovanja za osnovnu školu koje je Povjerenstvo preporučilo, a Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa prihvatilo te prosljedilo Vama na suglasnost, ne udovoljava istaknutim standardima.

1. Program zdravstvenog odgoja i njegov integralni, neizostavni dio – spolni odgoj, treba biti **dostupan svim učenicima**, kao što su i drugi programi, predmeti i oblici neposrednog odgojno obrazovnog rada. Poznato je da ga je, u specifičnom obliku i u okviru razvojnog cilja-stvaranja pozitivne slike o sebi, moguće provoditi i u dječjem vrtiću.

Tražimo li **suglasnost roditelja** za provođenje ovakvog programa koji bi trebao osiguravati temeljna ljudska prava i uvjete za zadovoljavanje osnovnih ljudskih potreba, činimo ih dostupnima samo onoj djeci čiji su roditelji dali suglasnost na izvođenje programa u osnovnoj školi ili su davanjem suglasnosti izabrali jedan od programa u srednjoj školi. U trećoj varijanti, ako roditelj ne potpiše suglasnost niti za jedan program, dijete će ostati uskraćeno za zdravstveni odgoj i obrazovanje i na taj način biti uskraćeno u obrazovnim pravima, pravima sudjelovanja, zaštitnim pravima i, dugoročno, u pravu na preživljavanje. Kao što roditelji ne daju suglasnost za izvođenje programa hrvatskog jezika ili glazbenog odgoja, tako bi izvođenje programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja trebalo biti obvezno, a ne dobrovoljno, s ciljem postizanja jednakosti odgojno-obrazovnih mogućnosti i sprječavanja odgojno-obrazovne diskriminacije i društvenog marginaliziranja.

Ured je zabrinut zbog **dugotrajnog donošenja odluke** o izboru i uvođenju programa zdravstvenog odgoja u škole, čime su djeca bitno uskraćena u svojim pravima i izložena različitim razvojnim rizicima.

S obzirom na **broj sati** koji je godišnje predviđen za ovaj program proizlazi da se radi o ozbiljno marginaliziranim sadržajima koji će se podučavati u samo 12 sati godišnje unutar 70 sati razredne zajednice.

2. Niti jedan od ponuđenih programa na jasan način ne donosi program **edukacije i maksimaliziranja kompetentnosti** izvođača, niti način provjere i selekcije izvođača u odnosu na motiviranost i opći, znanstveni, demokratski pristup temama.

U odnosu na **evaluaciju**, mišljenja smo da ona mora biti provedena od vanjskih, nezavisnih stručnjaka, i predstavljati temelj za promjenu programa i redefiniranje nekih njegovih dijelova. Također, unutar evaluacije trebaju se mjeriti promjene u stavovima, znanjima i ponašanjima te respektirati moguće intervenirajuće varijable u tim promjenama.

3. Djeca trebaju imati uvid u različitost vrijednosnih stavova među ljudima i istovremeno imati znanstvenu i točnu informaciju o sadržajima na koje se ti stavovi odnose kako bi mogli kritički analizirati te razlike, uspoređivati ih sa nekim svojim drugim stavovima i iskustvima i iskazati svoj stav.

Suprotno tome, ponuđeni sadržaj eksperimentalnog programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole Udruge GROZD – Glas roditelja za djecu u modulima u kojima je obrađena tema ljudske spolnosti procjenjujemo **vrijednosno određenim**.

U programu ima niz tvrdnji za koje se ne iznose izvori i **nisu znanstveno utemeljene** kao npr. tvrdnja da su *«transverzalne vrijednosti ljudske spolnosti i spolnog odgoja - vrijednosti bez kojih ljudska spolnost nije ljudska: ljubav, uzdržljivost, vjernost»*. Podsjećamo kako Nastavni plan i program za osnovne škole (NN 102/06) koji se odnosi na sadržaje zdravstvenog odgoja i obrazovanja i kompatibilnost sa sadržajima iz predmeta prirode i biologije za 5., a poglavito za 8 razred. i provođenja integrativnih odgojno obrazovnih sadržaja naglašava da *«daljnji rad na osuvremenjivanju odgojno-obrazovnih i nastavnih sadržaja, kao i djelotvornosti odgojno-obrazovnog nastavnog i školskog rada temeljit će se na znanstveno utemeljenim provjerama i njihovoj znanstvenoj provjerljivosti»*.

Djecu ne treba odvajati po spolu u procesu sjecanju znanja i vještina iz područja spolnosti. Nema razloga poučavati djecu više o svom spolu, a manje o suprotnom, imamo li u vidu pravo djece na informaciju, potpunu i znanstveno utemeljenu. Nastava biologije koja obuhvaća učenje o fiziologiji tijela odvija se u cjelovitom razredu. Odvojene grupe, mišljenja smo, kod djece mogu rezultirati manje izraženom osjećaju neugode u trenutku obrađivanja teme ali isto tako mogu doprinijeti njihovu udaljavanju. Djeci se poručuje da prihvate promjene koje se istodobno tretiraju kao tajna ili razlog za neugodu.

Djeci, niti voditeljima u osnovnoj školi nisu za sada ponuđeni **priručnici** ni drugi sadržaji (ankete, upitnici) čije korištenje se predviđa u programu.

Nadalje, u navedenom programu govori se u temi razlikovanja osjećaja o **pozitivnim i negativnim osjećajima**. Suvremeni pristupi u psihologiji ne poznaju «negativne» emocije, već se bave emocijama/osjećajima koji su ugodni/neugodni, s kojima se osoba lakše ili teže nosi i sl.

U nekim dijelovima ovog programa se djeca osnovnoškolske dobi ne tretiraju kao **subjekti** odgoja i obrazovanja jer se govori o *«usađivanju svijesti»* o važnosti nekih ponašanja. Razvoj i stjecanje stavova, vještina i učenja modela ponašanja su procesi koji se odvijaju unutar djeteta, a ne kroz jednokratnu intervenciju «usađivanja».

U programu pretpostavljeni **odnos roditelja i djece** po pitanju spolnosti je također upitan budući da se pretpostavlja suprotstavljanje roditelja i djece u razgovoru o spolnosti ili pasivnost roditelja i njihovo odustajanje od interakcije i odnosa. Roditeljima se sugerira potreba stvaranja roditeljske alijanse kako bi se «izašlo na kraj» s osobitostima ponašanja njihovog djeteta koje je povezano s njegovom životnom dobi i procesom razvoja. Produktivnije je poticati odnos roditelja i djeteta na način da roditelji pokažu razumijevanje za proces, za pozadinu djetetovih reakcija, za nesigurnost djeteta.

Preferiranje bračne zajednice kao i **stav prema razvodu braka** u neskladu je s Obiteljskim zakonom (NN 116/03). Idealizirana slika braka u kojoj nema mjesta krizi, preispitivanju, suprotstavljanju, onemogućit će dijete u traženju pomoći kad se ta slika naruši, radilo se o njegovim roditeljima ili njegovom braku u budućnosti. Navodi kao što je «...razlozi rastave braka često leže u krivim motivima ulaska u brak i u lošim predispozicijama osoba koje ulaze u brak odnosno njihovoj nesposobnosti za pravu ljubav» neutemeljeni su i predstavljaju očit primjer diskriminacije, kako za osobe na koje se odnose, tako i za djecu razvedenih roditelja.

Značenje spolnog odnosa ograničavati na «...potpuno predanje drugoj osobi u ljubavi» je u suprotnosti sa tvrdnjama znanstvenika da «seks ima samo ono značenje koje mu pripisuje ljudsko iskustvo» (Klein, 1997.), a poznato je kako se ljudi međusobno razlikuju u svojim iskustvima, interpretacijama i značenjima tih iskustava. Pri tome Ured naglašava izuzetnu važnost odgoja za odgovorno spolno ponašanje.

Svjesnost i prihvaćanje vlastite spolnosti, te znanja o njezinim **prirodnim manifestacijama**, poput seksualne uzbuđenosti i masturbacije trebaju biti cilj/ishod razvojnih promjena i podučavanja djece o spolnosti i njezinim fiziološkim, kognitivnim, emocionalnim i ponašajnim manifestacijama.

Neizostavnim dijelom seksualne edukacije, smatramo znanstveno utemeljeno **podučavanje o kontracepciji i metodama zaštite**. Ovaj zahtjev podržava i istraživanje* prema kojima je, primjerice u Finskoj, zabilježen najniži broj maloljetničkih trudnoća u nordijskim zemljama i jedan od najnižih u zapadnoj svijetu. Smanjenje broja pobačaja upravo je u korelaciji s povećanjem upotrebe kontraceptiva u mjerenom razdoblju (između 1981 i 1991.), kada se upotreba kontraceptiva kod djevojaka od 18 god udvostručila, a kod 16 godišnjakinja utrostručila. Kondomi su se u tom periodu koristili mnogo više nego prije.

Neprihvatljivi su i znanstveno neutemeljeni neki **termini** korišteni u programu kao «*sadističko ponašanje*» koje nije obilježje dobi nego naglašene psihopatologije ili «*kohabitacija*» i «*brak na probu*» jer naše zakonodavstvo priznaje i poznaje izvanbračnu zajednicu.

Djecu je nužno poučavati o važnosti **asertivnog spolnog ponašanja** koje će uključivati spremnost za reći NE pritisku ili prisili, razumjeti i prihvatiti tuđe NE, zastupati sebe ne povređujući druge, moći izreći svoje mišljenje, stav i procjenu te svjesnost o pravu na različite osjećaje, stanja i raspoloženja. Djeci je važno kroz poruke ove edukacije dati pravo da ne osjećaju krivnju zbog svojih misli i osjećaja.

Nadamo se da je Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi upoznato s mišljenjem svih članova Povjerenstva i da je upoznato sa specifičnim preporukama za doradu programa u nekim dijelovima.

* Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child (Unicef, 1998.)

Molimo Vas i preporučamo Vam, temeljem čl.10. Zakona o pravobranitelju za djecu, da u donošenju svoje odluke vezane uz suglasnost na programe zdravstvenog odgoja i obrazovanja respektirate poštivanje temeljnih standarda zaštite prava i interesa djece navedene u ovom dopisu kao i temeljnih ciljeva i zadaća općeg odgoja i obrazovanja koji će pomoći da **svi** učenici shvate utjecaj zdravlja na kvalitetu življenja i donošenje kvalitetnih odluka za vlastito zdravlje i zdravlje drugih.

Ujedno koristimo priliku predložiti Vam i susret u Uredu te mogućnost rasprave o navedenim preporukama i stavovima pravobraniteljice za djecu.

S poštovanjem,

PRAVOBRANITELJICA AZA DJECU
Mila Jelavić, dipl. iur.

Na znanje:

MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I ŠPORTA
n/p ministra doc. dr. sc. Dragana Primorca

FORUM ZA SLOBODU ODGOJA
n/p izvršne direktorice gđe. Vesne M. Puhovski
Zagreb, Kralja Držislava 12

Udruga GROZD (Glas roditelja za djecu)
n/p predsjednice gđe. Ljubice Duspara
Zagreb, Zagrebačka cesta 190